

ΕΣΤΙΑ

ΕΚΔΙΔΟΤΑΙ ΚΑΤΑ ΚΥΡΙΑΚΗΝ

Τόμος ΙΣΤ'

Βυλδομή ἑτησία: Ἐν Ἑλλάδι, σφ. 12, ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ, σφ. 20. — Αἱ συνδρομαὶ ἄγονται ἀπὸ
ἰκανοῦ καὶ ἐκαστοῦ ἴτους καὶ εἰναι ἐτησίαι. — Γραφεῖον τῆς Διευθύνσεως: Ὀδὸς Ἀγγέλου.

14 Ἀυγούστου 1883

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΚΟΥΜΟΥΝΔΟΥΡΟΣ

Ἀναμνήσεις.

Κατὰ τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1882 ὁ Κουμουν-
δούρος ἡττηθεὶς εἰς τὴν Βουλὴν παρήτειτο τῆς
ἐξουσίας. Τὸ ὄνομα του διεσύρετο, ἔάν ὄχι ὡς
ἀπ' εὐθείας καταχραστοῦ, ὡς ἐπωφελομένου
ὅμως ἐκ τῶν καταχρήσεων τῶν περὶ αὐτόν. Ἡ
ἐκκρεμὴς τότε ὑπόθεσις τῶν Βελενζικῶν ἐθεω-
ρεῖτο ὑπὸ τῶν ἀντιπάλων του ὡς κηλὶς ἀκαυ-
ροῦσα διὰ παντός τὴν ὑπόληψίν του. Ἡ πρόσ-
φατος ἐκείνη ἱστορία ἐχρησίμευσεν ὡς ἀφορμὴ
πρὸς ἀναπόλησιν παλαιῶν ἀμαρτιῶν πρὸς ἐπι-
μαρτύρησιν δὲ τῶν ψιθυριζομένων κατηγοριῶν
ὕπελογίζετο ἡ μεγάλη δῆθεν περιουσία τοῦ
πτωχοῦ ἄλλοτε πρωθυπουργοῦ, καὶ ἐμετρῶντο
ἐπὶ τῶν δακτύλων ἡ ἐν Ἀθήναις οἰκία του, ἡ
ἐν Μουνηχίᾳ ἑπαυλὶς του, τὰ εἰς Πόρον καὶ
Μεσσηνίαν κτήματά του, μάλιστα δὲ τὸ τελευ-
ταῖον ἀπόκτημα, — ὁ μισθὸς, ὡς ἐλέγετο, τῆς
συμμετοχῆς του εἰς τὰ βρωμερὰ τῶν Θηβῶν
κατορθώματα, — οἱ ἐν Εὐβοίᾳ ἀγροὶ, τοὺς ὁ-
ποίους ἀπὸ τοῦ ἄτμοπλοίου μοι ἐδείκνυν μετὰ
μειδιᾶματος ἐκφραστικῶς οἱ συνεπιβάται, ὅτε
ολίγας πρὸ τῆς πτώσεώς του ἡμέρας διέπλεον
τὸν Εὐβοϊκὸν πορθμὸν.

Συγγράμματα δὲ κατηγορεῖτο ἐπὶ πολιτικῇ ἀ-
νανδρίᾳ ἢ ἀνεπιτηδεύτητι, ὡς ἀφῆσας νὰ ἀπο-
λεσθῇ τὸ ἀποκτηθὲν ἐν τῷ συνεδρίῳ τοῦ Βερο-
λίνου κέρδος, ὡς ὑποκύψας δουλικῶς εἰς τῆς
διπλωματίας τὴν παλιμβουλίαν καὶ παραδε-
χθεὶς τὴν ἀπόσβεσιν τῶν ἀπαξ περὶ αὐτὸν ἡ-
τῶν ἐπὶ τοῦ χάρτου συνόρων, — ὡς ἐνὶ λόγῳ
θυσιάσας τοῦ Ἑλληνισμοῦ τὰ συμφέροντα.

Ἀδέξιός διπλωμάτης, ἀπρόβουλος πολιτικός,
σφαγεὺς τῆς Ἡπείρου, καταχραστὴς τῶν δη-
μοσίων χρημάτων, ἄνθρωπος ἄνευ ἀρχῶν, —
τοιαῦται ἦσαν τινὲς τῶν κατὰ τοῦ Κουμου-
δούρου ἐκτοξευομένων μομφῶν ἐν ἔτος πρὸ τοῦ
θανάτου του.

Τὴν 25 Φεβρουαρίου 1883, μετὰ μακρὰν καὶ
πολυώδυνον νόσον, ἀπεβίωσε. Ἡ Ἑλλὰς σύμ-
πασα μετὰ τσαύτης πανηγυρικῆς λύπης τὸν
ἐπένησεν, ὥστε οὐδέποτε ξένος παρατηρητὴς,
ἀγνοῶν τὰ καθ' ἡμᾶς, ἡδύνατο νὰ ὑποθέσῃ ὅτι
τὸν θρηνούμενον σήμερον μέγαρον πολίτην ἐξ-
ὑ-

βριζον χθές καὶ κατηγόρουν οἱ πλείστοι τῶν
πλεονόντων ἐπικηδεῖους διθυράμβους εἰς ἐξ-
μνήσιν του. Αἱ ἐφημερίδες πᾶσαι ἐπεσώρευσαν
ἐντὸς πενθίμων περιθωρίων ἐκφράσεις ἐλεγει-
κὰς, φιλοτιμώμεναι τίς πλεόν τῆς ἄλλης νὰ
ὑπερυψώσῃ τὸ κλέος του. Τὰ δημοτικὰ συμ-
βουλία ἐψήφισαν στεφάνους ἐπὶ στεφάνων, ἡ
Βουλὴ ὀλοψήφως τῷ ἀπένευμε τὴν τιμὴν τῆς
ἐθνικῆς δαπάνης ἐκφορᾶς, ἡ δὲ κηδεὶα ἐτελέσθη
μετ' ἄσυνήθους μεγαλοπρεπειᾶς, καὶ ἡ πρω-
τεύουσα ὀλόκληρος πενήθοροῦσα τὸν παρρηχο-
λούθησε. Λόγοι ἐπὶ τοῦ τάφου του ἐξεφωνήθη-
σαν καὶ δάκρυα ἐχύθησαν. Τὴν δ' ἐπαύριον ἡ
Βουλὴ, τῇ προτάσει τοῦ προέδρου τῆς Κυβερ-
νήσεως, ἐψήφισε σύνταξιν διὰ τὴν χήραν καὶ
τὴν θυγατέρα του, λησμονοῦσα ἢ ἀκυροῦσα ὅσα
ἐκτὸς καὶ ἐντὸς τοῦ Βουλευτηρίου ἐλέχθησαν
περὶ παρανομῶν τοῦ ἀποβιώσαντος ἀποθησαυ-
ρίσεων.

Ποῦ ἡ κλεις τῆς τοιαύτης μεταβολῆς; —
Τίνες ἦσαν οἱ δίκαιοι; Οἱ ἐξεγειρόμενοι ἀρά γε
κατὰ τοῦ Κουμουνδούρου ὡς ἀνάνδρου καὶ δο-
λίως θυσιάσαντος τὰ Ἰωάννινα καὶ ὡς κλέψαν-
τος τὰ δημόσια χρήματα; ἢ οἱ συνωθούμενοι
ἐπὶ τῆς πρὸ τοῦ οἴκου του πλατείας ἐνόσω ἐ-
ψυχομάχῃ, καὶ οἱ κλαίοντες ἡδὴ αὐτὸν νεκρόν;

Ἀληθές ἐστι ἡ ὑπερβολὴ τῆς μετὰ θάνατον
τιμῆς ἀποτελεῖ ἰδιαίτερον γνῶρισμα τῶν Ἑλ-
λάνων. Ἡ πρὸς τὸν Κουμουνδούρον ἀποδοθεῖσα
διαφέρει κατὰ ποσότητα μᾶλλον ἢ ποιότητα
τῆς ἀποδοδομένης εἰς πάντα ἐν Ἀθήναις κη-
δεύμενον. Ἀλλ' οἱ ἐπικηδεῖοι λόγοι ὁμοιάζουσι
πρὸς τὰς ἐπιτυμβίους ἐπιγραφάς. Ἐὰν κρίνῃ
τις τὴν ἀνθρωπότητα ἐκ τῶν εἰς τὰ κοιμητή-
ρια πλακῶν, πάντες οἱ κοιμώμενοι ἐκοσμοῦντο
ζῶντες ὑπὸ πάσης ἀρετῆς. Ἡ διαφορὰ εἶναι,
ὅτι οἱ λόγοι δὲν χαράσσονται ἐπὶ μαρμαροῦ ὡς
αἱ ἐπιγραφαί· ὥστε ὁ λέγων ἔχει τὸ διπλοῦν
πλεονέκτημα, ὅτι κοπιᾷ ὀλιγώτερον τοῦ γλύ-
πτου καὶ ὅτι αἱ φράσεις του θὰ λησμονηθῶσι.
Ναὶ μὲν, τυποῦνται, ἀλλ' ὁ τύπος εὐτυχῶς
δὲν δικαιωνίζει τὰ πάντα. Ἐνθεν ἡ ἀρθονία,
τὸ μῆκος καὶ αἱ ὑπερβολαὶ τῶν ἐπικηδεῶν ἀ-
γορεύσεων ἐν τῇ κατ' ἡμᾶς Ἑλλάδι.

Ἀλλ' ἡ ὑπερβολὴ τῆς πρὸς τοὺς τεθνεώτας
ἀνοχῆς ἀποτελεῖ ἴσως ἀντιστάθμησιν δικαίαν

τῆς πρὸ τοῦ θανάτου ὑπερβολικῆς αὐστηρότητος. Ὁ Ἕλλην κλίνει φύσει πρὸς τὸ φέγειν, ὁ νοῦς του πηγαίνει εὐκόλως εἰς τὸ κακὸν, ἡ δὲ γλῶσσά του προθύμως τίθεται εἰς τοῦ νοῦ τὴν ὑπηρεσίαν. Οἱ ξένοι συνήθως ἐξίστανται ἐπὶ τῇ εὐκολίᾳ μεθ' ἧς διασύρουμεν ἀλλήλους, οἱ δὲ πλείστοι αὐτῶν δίδοντες πίστιν εἰς τὰς ἐκατέρωθεν διαβολάς, θεωροῦσιν ἅπαντας ἡμᾶς συλλήβδην ἀξίους τῶν ἐναλλὰξ προστριβομένων μομφῶν. Πολλάκις ἤκουσα τὴν παρατήρησιν ὅτι ἡ μετρία μέχρι τοῦδε ὑπόληψις ἡμῶν παρὰ τοῖς ξένοις ὀφείλεται πρὸ πάντων εἰς ἡμᾶς αὐτοὺς. Ἀφοῦ ὅμως ἐπὶ ζωῆς διαβάλωμεν ἀλλήλους, ἐλαφρύνουμεν τὴν συνειδήσιν καὶ τελοῦμεν εἶδος ἀνταποδόσεως διὰ τῶν ἀμοιβαίων μετὰ θάνατον ἐπαίνων.

Ὡς πρὸς τοὺς πολιτικούς ὑπάρχει καὶ ἑτέρα ἐπεξήγησις τῆς πρὸς τὸ ἐγκωμιάζειν τοὺς νεκροὺς τάσεως. Οἱ πρὸς αὐτοὺς ἐπαινοὶ χρησιμεύουσιν εἰς ψόγος κατὰ τῶν ζώντων, ἐπιτυγχάνεται δὲ οὕτω διπλῇ εὐχαρίστησις καὶ διὰ τοὺς λαλοῦντας καὶ διὰ τοὺς ἀκούοντας. Οὕτω περίπου ἐξηγεῖ καὶ ὁ Σωκράτης τὴν ὑπὸ τοῦ Καλλικλέους γενομένην ὑπεράσπισιν τοῦ μὲν καὶ τοῦ δὲ ἐκ τῶν πρῶν κυβερνησάντων τὰς Ἀθήνας. «Οἱ πάσχοντες, λέγει, ἀπὸ τὸν στόμαχον δὲν κατηγοροῦσιν ὡς αἰτίους τῆς νόσου ἐκείνους, οἵτινες ἐνέπλησαν καὶ ἐπάχυνον τὰ σώματά των, ἀλλὰ κατηγοροῦσι καὶ ψέγουσιν ἐκείνους οἵτινες τύχῃσι παρόντες καὶ τοῖς διδουσι συμβουλὰς ὅταν ἐπέλθῃ μετὰ καιρὸν ἢ ἐκ τῆς πλησμονῆς νόσος. Εἰς τούτους θὰ ποιήσωσιν ὅ,τι κακὸν δύνανται, θὰ ἐγκωμιάσωσι δὲ τοὺς προτέρους καὶ αἰτίους τῶν κακῶν». (Γοργίας § 74). Ἀδικος ἐν μέρει ἡ παραβολὴ τοῦ Σωκράτους· οὔτε ὁ Θεμιστοκλῆς, οὔτε ὁ Περικλῆς ἦσαν κατὰ πάντα ἄξιοι τῆς αἰνιττομένης κατηγορίας. Ἀλλὰ καὶ ὁ Σωκράτης ἦτο Ἕλλην! Ἀνακαλοῦσι δὲ τοὺς λόγους του τὰ ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ Κουμουन्दούρου λεχθέντα παρὰ τινων τῶν ἀγορευσάντων, οἵτινες ὠφελήθησαν τῆς εὐκαιρίας ὅπως τοξεύσωσι πικρὰ βέλη κατὰ τοῦ πρῶν ἀντιπάλου του. Ἐστὼ παρηγορία ὅμως διὰ τοῦτον ἡ βεβαιότης ὅτι, ὅταν ἔλθῃ — εὐχόμεθα δὲ πολὺ νὰ ἀπέχῃ εἰσέτι, — ὅταν ἔλθῃ ἡ ὥρα τῆς εἰς τὴν ἱστορίαν παραδόσεως τοῦ ὀνόματός του, πρῶτον οἱ τότε ἐπιζῶντες ἐκ τῶν σημερινῶν ἀντιπάλων του θὰ πλέξωσι καὶ δι' αὐτὸν διθυράμβους καὶ στεφάνους.

Ὁ πρωθυπουργὸς αὐτὸς, ὁμίλων ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ Κουμουन्दούρου, ἐντέχνως ἀπέφυγε τὰς ὑπερβολάς, διεξέφυγε τὰς λεπτομερείας, ἀνεκήρυξε τὴν ἐπὶ τούτοις ἔτη ἐξασηκυσθεῖσαν ὑπὸ τοῦ ἀποθανόντος ἐπιρροὴν εἰς τὰ τῆς πατρίδος, ἐτίμησε τὸν Κουμουन्दοῦρον ὡς «προῖόν τῆς κανονικῆς λειτουργίας τοῦ φιλελευθέρου

τῆς Ἑλλάδος πολιτεύματος», ἐθρήνησε τὴν «στέρησιν ἀνδρός, ὅστις ἠδύνατο ἐν δεδομέναις περιστάσεσιν νὰ στηριχθῇ ἐπὶ τὰς πεποιθήσεις τῆς Εὐρώπης ὅπως ποδηγετήσῃ τὴν Ἑλλάδα ἐν δυσχεραίαις», ἐθρήνησε τὴν ἀπώλειαν τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς ἀντιπολιτεύσεως, διότι «ἡ συνταγματικὴ ἀντιπολιτεύσις ἀποτελεῖ μέρος ἀναγκαῖον καὶ ἀναπόσπαστον ἐννόμου Κυβερνήσεως». Οὐχ ἦττον ἐπιδεξία, καὶ πολιτικὴ συνάμα, ἦτο ἡ πρωτοβουλία του περὶ ἐνδείξεως ἐθνικοῦ πένθους. Ὁ πρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως, καθὼ ἀρχηγὸς τῆς πλειοψηφίας, ἀντιπροσωπεύει πράγματι τὴν ὀλομέλειαν τῆς Βουλῆς. Ἦτο καθήκον ἄρα αὐτοῦ ἡ λήθη τῆς πρὸς τὸν Κουμουन्दοῦρον πάλης καὶ ἡ ἐπ' ὀνόματι τῆς Βουλῆς ἐκφορὰς τῆς ἐθνικῆς λύπης ἐπὶ τῷ θανάτῳ του.

Ἡ λύπη αὕτη ἦτο εἰλικρινὴς ἐκ μέρους τοῦ ἔθνους, ὅσα καὶ ἂν ἀνεμιγνύετο δόσις κομματισμοῦ εἰς τῶν πολιτευομένων τὰς θρηνηθῆναι. Ὡς πολιτικὸς εἶχε βεβαίως ποιικίλας ἐλλείψεις ὁ Κουμουन्दοῦρος, ἀλλ' ἦτο ἄνθρωπος ἀγαθὸς καὶ εἶχεν ἔμφυτον τὴν τέχνην τοῦ προσελκύειν τὴν ἀγάπην ὅσων τὸν ἐπλησίαζον. Δὲν εἶχεν ἐχθροὺς, ὡς εἶπεν ὁ Κόι Τρικούνης ἐπὶ τοῦ τάφου του. Ὅτε κατὰ τὴν προλαβοῦσαν βουλευτικὴν περίοδον ὁ ἐκ Καλαβρύτων βουλευτὴς κ. Οἰκονόμος καταφερόμενος κατ' αὐτοῦ, ἐχώρισε τὸν πολιτικὸν ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου, χαρακτηρίσας εἰρωνικῶς τὸν τελευταῖον τοῦτον ὡς γλυκύτατον, ὁ Κουμουन्दοῦρος εὐστόχως ἀπήντησεν ὅτι ἀποδέχεται εὐγνώμονως τὴν διακρίσιν, ἥτις τῷ ἐξασφαλίζει τὴν εὐμένειαν τοῦ κατηγοροῦ του· διότι ὁ μὲν πρωθυπουργὸς εἶναι πρόσκαιρος, ὁ δὲ ἄνθρωπος διαρκέστερος.

Ἦτο πράγματι γλυκὺς ἄνθρωπος. Ἰσως ἡ γλυκύτης του, προβάινοσα μέχρι ἀνοχῆς καὶ ἐνδοτικότητος ἄκρας, ὑπῆρξε πηγὴ κακῶν καὶ δι' αὐτὸν καὶ διὰ τὴν πολιτείαν. Ἐὰν ἦτο ὀλιγώτερον γλυκὺς, ἴσως ἐξέθετε ζῶν εἰς ὀλιγώτερους κινδύνους τὴν ὑπόληψίν του. Ἐξ ἄλλου ὅμως ἡ εὐκαμψία του ἦτο ἴσως στοιχεῖον δυνάμεως ἐν τῇ ἀμόρφῃ εἰσέτι ὑπὸ τὴν ἐποψὶν τῆς πολιτικῆς ἀγωγῆς ἡμετέρας κοινωνίας, ἐνθα τὸ ἐπάγγελμα τοῦ πολιτεύεσθαι δὲν ἔπαυσεν εἶτι θεωρούμενον ὡς μέσον βιοποριστικόν. Ὅπως δὴποτε, ἐξ ἀπάντων τῶν ἐπικηδείων πανηγυριστῶν του μόνος ὁ ποιητὴς Κόι Σουρῆς ὑπέδειξεν ὡς ἐλάττωμα τὴν πολλὴν γλυκύτητα τοῦ Κουμουन्दούρου :

Ἄν ἦτο λίγο πὶὸ κακὸς, ἂν πάντα δὲν ὠμίλει καὶ εἰς ἐχθροὺς καὶ φίλους του μὲ ὄψι γελαστή, ἂν τοῦλειπε καὶ μιὰ φορὰ τὸ γέλοιο ἀπ' τὰ χεῖλη καὶ ἂν κάπου κάπου ἔμενε ἡ στέγη του κλειστή, ὦ, πὶὸ πολὺ θὰ τοῦκαie τὸ ἔθνος του λιθάνι καὶ ἡ Δόξα θαλερώτερο θὰ τοῦπλεκε στεφάνι.

Ἀλλὰ βεβαίως ἡ γλυκύτης μόνη καὶ ἡ ἐν-
καμψία τοῦ χαρακτῆρος δὲν ἐξηγοῦσι τὴν ἀνύ-
ψωσίν του. Μόνη ἡ ἐπιδειξιότης ὅπως ὠφελῆται
τῶν περιστάσεων δὲν ἤθελεν ἐπαρκέσει, ἐὰν ἐ-
στερεῖτο θελήσεως καὶ τόλμης. Ἄνευ δὲ τῆς
ἐμφύτου πολιτικῆς εὐφρίας του δὲν ἤθελε διὰ
μόνης τῆς ἐνδοτικότητος κατορθώσει νὰ κυβερ-
νήσῃ ἐπὶ τὸσαῦτα ἔτη τὴν Ἑλλάδα. Οὐδ' ἐστε-
ρεῖτο μαθήσεως, εἰ καὶ οὐχὶ συστηματικῶς ἀ-
ποκτηθείσης. Καὶ μὲν, ἡ κυριωτέρα του ἰσως
μάθησις ἦτο ἡ τοῦ ἀνθρώπου, καὶ ἰδίως τοῦ
Ἑλληνος τῆς ἐποχῆς του, ἀλλὰ δὲν περιωρί-
ζετο εἰς μόνην τὴν μελέτην ταύτην ἡ φιλομά-
θειά του. Ὁ Λεωνίδας Σγούρας, ὅστις ἐκ τῶν
πρώτων ἐν Ἑλλάδι μετέτληε τὸ ἐμπόριον τῶν
ξένων βιβλίων, μοι ἔλεγε πρὸ εἰκοσι καὶ πέντε
περίπου ἐτῶν, ὅτι οὐδένα τῶν τότε ἐν Ἀθήναις
πολιτευομένων εἶχε πελάτην συνεχέστερον.

Ἐγνώρισα τὸν Κουμουνδοῦρον κατὰ πρῶτον
ὅτε ἐν ἔτει 1859 ἐπεσκέφθη τὸ Λονδίνον. Ἡτύ-
χησα νὰ τῷ χρησιμεύσω ὡς ξεναγὸς ἐν τῇ ἀπε-
ράντῳ ἐκείνῃ πόλει, τῷ ἔδειξα τὰ περιεργα αὐ-
τῆς, τοὺς λιμένας, τὰς φυλακὰς τῆς, τὸν συνώ-
δευσα εἰς ἀγροτικὰς ἐπαύσεις φίλων μου. Τὰ
πάντα μετὰ περιεργείας παρετήρει, περὶ πάντων
ἠρώτα καὶ ἠρεῦνα. Ἰδίως διέτριβεν εἰς τὰ τοῦ
οικονομικοῦ ὀργανισμοῦ τῆς Ἀγγλίας. Ἀναχω-
ρῶν μοι ἀφῆκεν ἐρωτήματα ἐγγράφα περὶ τῆς
ὕπηρεσις τῶν τελωνείων, περὶ λεπτομερειῶν
τοῦ φορολογικοῦ συστήματος. Αἱ σύντομοι ἐρω-
τήσεις του ἦσαν τοσοῦτον περιεκτικαί, ὥστε
διὰ πολλῶν καὶ ἐκτενῶν ἐπιστολῶν καὶ μετὰ
οὐχὶ μικρὰς μελέτας ἐδέησε νὰ τῷ κοινοποιήσω
τὰ συμπεράσματα τῶν ἐρευνῶν μου.

Ὀλίγους μῆνας μετὰ τὴν ἐκ Λονδίνου ἀνα-
χώρησίν του μετέβην εἰς Ἑλλάδα. Εἰς Νεάπολιν
μετὰ πλείστης εὐχαριστήσεως τὸν εἶδον ἐπιβι-
βαζόμενον ἐπὶ τοῦ ἀτμοπλοίου, διὰ τοῦ ὁποίου
ἀπὸ Μασσαλίας κατέπλεον. Ἀλλὰ ὀλίγον τὸν
εἶδον τότε, διότι ἡ κακοκαιρία τὸν περιώρισεν
ὑπὸ τὸ κατὰστροφικόν. Δὲν μᾶς διεχώριζε δὲ ἡ
κακοκαιρία μόνη. Ἦτο εἰς τὴν δευτέραν θέσιν,
διότι, ὡς μοι ἔλεγεν, εἶχεν ἐξαντληθῇ τὸ βαλάν-
τιόν του. Ἡ ἐπιδειξις βεβαίως δὲν ἦτο ἐλάτ-
τωμά του. Ἰσως τὸν ὠδήγει εἰς ἀποφυγὴν αὐ-
τῆς οὐχὶ μόνον τὸ ἀπλοῦν καὶ αὐταρκές τοῦ
χαρακτῆρός του, ἀλλὰ καὶ ἡ γνῶσις τῆς φύ-
σεως τοῦ Ἑλλήνος, ὅστις δὲν ἀνέχεται εὐκόλως
οἰκισθῆναι ὑπεροχῇ τὴν ἐπιδειξιν.

Ὅτε κατὰ τὸ 1867 ἐπανῆλθον εἰς Ἀθήνας,
ὁ Κουμουνδοῦρος ἦτο πρωθυπουργός. Τὸν ἐπε-
σκέφθη κατ' ἣν ὥραν ἐπρόκειτο νὰ συγκροτηθῇ
ὕπουργικὸν συμβούλιον ἐν τῇ οἰκίᾳ του. Ἐπα-
σχε ποδάγραν, αἱ δὲ συνυπουργοὶ ἦσαν συνηγ-
μένοι εἰς τὸν κοιτῶνά του. Τὸ ὑπουργεῖον ἐκεῖνο
ἦτο, ὡς πρὸς σχηματισμὸν, ἐν τῶν ἐκλεκτοτέρων
ἐξ ὧν ἐκυβέρνησαν ποτὲ τὴν Ἑλλάδα.

Οἱ συγκροτοῦντες αὐτὸ ἀπετέλουν, ὑπὸ τὴν προ-
εδρείαν τοῦ Κουμουνδοῦρου, ὁμάδα σεβαστὴν
καὶ ἰσχυράν. Τινὲς ἀπεβίωσαν ἔκτοτε. Διὰ τὴν οἱ
λοιποὶ ἀπεσπάρθησαν τοῦ ἀρχηγοῦ των; Πταί-
ουσιν οὗτοι ἡ ἐκεῖνος; Τὸ ζήτημα δὲν εἶναι
εἰσέτι ὥριμον πρὸς λύσιν. Ἀλλ' ἐκ τῶν Κουμου-
νδοῦρος συνεκράτει περὶ αὐτὸν τοὺς συνεργάτας
ἐκεῖνους, ἤθελεν εἰσθαι διάφορος ἡ κατὰ τὰ
τελευταῖα ἔτη ἱστορία τῆς Ἑλλάδος.

Πρὶν ἢ ἀρχίσῃ τὰς διασκέψεις του τὸ ὑπουρ-
γικὸν ἐκεῖνο συμβούλιον, εἰσῆχθη εἰς τὸν κοι-
τῶνα τοῦ πρωθυπουργοῦ, ὅστις ἐνδεδυμένος
μὲν, ἀλλ' ἄνευ ὑποδημάτων, ἐκάθητο ἐπὶ τῆς
κλίνης. Περὶ αὐτὴν ἐπὶ ψαθίνων καθεκλῶν
ἐκάθητο οἱ πλείστοι τῶν συναδέλφων του. Οὐτε
σινδόνῃ ἢ σκέπασμα οἷον δῆποτε ἐπὶ
τοῦ στρώματος, οὔτε παραπετάσματα ἐπὶ τῆς
σιδηρᾶς πρασίνης καριόλας, ἥτις ἐχρησίμευεν
ὡς ἀνάκλιντρον εἰς τὸν πρόεδρον τῆς Κυ-
βερνήσεως. Ἡ μέχρι ἀκοσμίαις ἀπλότης ἐ-
κείνη ἦτο συγχρόνως καὶ ἐνδειξις τῆς ἀτμο-
σφαίρας ἐντὸς τῆς ὁποίας ἀνετράφη καὶ ἐξῆσε.
Ὁ Βούλγαρις οὐδέποτε παρεδέχθη τὸν Εὐρώ-
παϊκὸν ἱματισμὸν, ἀλλ' ὁ εἰσερχόμενος εἰς τὴν
οἰκίαν του, καὶ πρὶν ἢ ἰδῇ τὸ ἀξιοπρεπές καὶ
ἐπιβλητικὸν τοῦ Ὑδραίου προκρίτου, ἡσθάνε-
τό πως ὅτι εὐρίσκεται ὑπὸ στέγην ἀρχοντικὴν.
Ὁ Κουμουνδοῦρος ἐφόρει Εὐρωπαϊκὴν ἐνδυμα-
σίαν, ὁ δ' ἐπὶ τοῦ λιχανοῦ του δακτύλιος ἐ-
μαρτύρει ὅτι ἔλαβε τὰ πρῶτα μαθήματα πο-
λιτισμοῦ παρὰ τῶν συνοδευσάντων τὸν Ὀθωνα
Γερμανῶν· ἀλλὰ πάντα ἐπ' αὐτοῦ καὶ περὶ αὐ-
τὸν ὑπεδείκνυσεν τὸν ἐπαρχιώτην. Ἀπλοὺς καὶ
ἀφελῆς, οὐδαμῶς ἐφαίνετο ἐνθυμούμενος ὅτι ἄ-
νῃκεν εἰς ἐπίσημον ἐν τῇ πατρίδι του οἶκον,
οὗτινος τὸ ὄνομα δὲν ἐγένετο δι' αὐτοῦ πρῶ-
του γνωστὸν εἰς τὴν Ἑλλάδα. — Κατὰ τὰ τε-
λευταῖα ἔτη τῆς παρελθούσης ἐκατονταετηρί-
δος, περὶ τὰ 1795, ὁ Μπέης τῆς Μάνης Ἰωάν-
νης Γληγοράκης, ὁ ἐπιλεγόμενος Ζανέτ-μπης,
κατηγορηθεὶς μετὰ δεκαπενταετῇ ἡγεμονίᾳ ἐπὶ
συνεννοήσει μετὰ τῆς Γαλλικῆς Δημοκρατίας,
καθῆρέθη ὑπὸ τῶν Τούρκων «διάδοχος δὲ αὐ-
» τοῦ ἐγένετο ὁ ἀπὸ Κιτριῶν Κουμουνδοῦρος,
» ὁ κατήγορός του, ὅστις διέκειτο εἰς διαρκῆ
» κατὰ τοῦ Γληγοράκη πάλην καὶ εἰς φιλικὰς
» μετὰ τῶν Τούρκων σχέσεις. Ἀλλὰ καὶ ὁ Κου-
» μουνδοῦρος μετὰ ἐπταετῇ ἡγεμονίᾳ καθῆρέ-
» θη, περὶ τὰ 1802, καὶ ἐστάλη εἰς τὸ κάτερ-
» γον εἰς Κωσταντινούπολιν, ἔνθα καὶ ἀπεβίωσε.
» Εἶχε κατηγορηθῇ ὑπὸ τοῦ ἀντιπροσώπου τῆς
» Αὐστρίας ὡς συμμετασχόν· τῆς συλλήσεως
» πλοίου Αὐστριακοῦ. Τὸν Κουμουνδοῦρον διε-
» δέχθη ὁ Ἀντώνιος Γληγοράκης, ὁ προκατό-
» χος τοῦ Πέτρου Μαυρομιχάλη¹».

1. Ἰδε Leake, Travels in the Morea, vol. I, p. 318.

Ὡστε ὁ Κουμουνδούρος ἠδύνατο, ἐὰν ἤθελε, νὰ καυχᾶται ἐπὶ ἡγεμονικῇ καταγωγῇ. Ἀλλ' οὐδὲ τὴν ἀξίωσιν ταύτην εἶχεν, οὐδ' ἐπεδίωκε τὴν ἐπίδειξιν εὐρωπαϊκῆς δῆθεν ἀγωγῆς. Ἀπ' ἐναντίας, τὸ ἀνεπιτήδευτον τῶν τρόπων του ἐπηξίανε τὴν δημοτικότητά του. Ἡ οἰκία του ἦτο πάντοτε ἀνοικτὴ καὶ πάντοτε πλήρης. Ἐννοεῖται ὅτι ἡ ἐν αὐτῇ συρροὴ ἦτο μεγαλειτέρα ὅτε ἐκυβέρνηε. Ἀλλὰ καὶ ὅτε εὐρίσκετο ἐκτὸς τῶν πραγμάτων δὲν τὸν παρήτουν οἱ φίλοι του καὶ οἱ περιμένοντες τὴν ἐκ νέου ἀνάστασιν του εἰς τὴν ἐξουσίαν. Παροιμιώδης ἡ εὐκολία του εἰς τὸ ὑπόσχεσθαι καὶ εἰς τὸ δίδειν. Δὲν ἐκράτει, λέγουσι, τὰς ὑποσχέσεις του πάσας· τοῦτο διότι ἡ εὐκολία τῆς πραγματοποιήσεως δὲν ἐξισούτο πρὸς τὴν εὐκολίαν τῆς ὑποσχέσεως· ἀλλ' ὁ μέγας ἀριθμὸς τῶν ἀπερχομένων μὲ τὰς χεῖρας μὴ κενὰς, συνετῆρει τὴν ὑπομονὴν τῶν ὑποσχέσεις μόνας λαμβανόντων. Ἐπερίμενον καὶ οὗτοι τὴν σειρὰν των καὶ ἔμενε πλήρης ἡ οἰκία του. Μόνον περὶ μεσημβρίαν, ὅτε ὁ μετὰ τὸ γεῦμα ὕπνος φέρει γενικὴν εἰς Ἀθήνας ἡσυχίαν, ἐκενοῦντο τὰ δωμάτιά του.

Τοιαύτην ὥραν ἐξέλεξα ὅπως τὸν ἐπισκεφθῶ κατὰ τὴν ἐν Ἀθήναις, ἐν ἔτει 1877, διατριβὴν μου. Ἐπανερχόμενος εἰς Ἀθήνας ἐθεώρουν πάντοτε καθῆκον τὸ νὰ τὸν ἐπισκεφθῶ· μὲ εἴλκυε δὲ διαρκῆς πρὸς αὐτὸν συμπάθεια, τὴν ὁποῖαν μοι ἀνταπέδιδε δεχόμενός με μετὰ πολλῆς πάντοτε εὐπροσηγορίας. Τοῦτο τῷ ἀπέβαινε τόσῳ μᾶλλον εὐκολον, καθόσον, ἐκτὸς τῆς συνήθους αὐτοῦ πρὸς πάντας προσηνείας, ἐγνώριζεν ὅτι οὐδὲν εἶχον ποτὲ νὰ ζητήσω οὐτε δι' ἐμὲ οὔτε δι' ἄλλους.

Ἀληθῶς, ἐπέτυχον ὡς πρὸς τῆς ὥρας τὴν ἐκλογὴν. Ἡ οἰκία τοῦ πρωθυπουργοῦ ἦτο ἔρημος θαμνῶν, ἀλλ' ἡ θύρα κατὰ τὸ σύνθετος ἀνοικτὴ. Οὐδένα ὅμως εὔρον εἰς τὴν αὐλὴν ὅπως ἐρωτήσω ἐὰν ὁ οἰκοδεσπότης εἶναι ὄρατός. Ἀνῆλθον τὴν κλίμακα βραδέως, κρούων διὰ τῆς ῥάβδου μου ἐκάστην βαθμίδα. Οὔτε φωνή, οὔτε ἀκρόασις! Κρούων καὶ ἀναβαίνων ἐφθασα μέχρι τῆς κορυφῆς τῆς κλίμακος. Ἐρημία καὶ σιωπὴ! Ἡτοιμαζόμεν νὰ καταθέσω ἐπὶ τῶν στανίδων τὸ ἐπισκεπτήριόν μου ὅτε ἐπὶ τέλους ἐνεφανίσθη ὑπνέτρια. — Ἐδῶ εἶναι ὁ Κορ Κουμουνδούρος; — Ὁχι. Εἶναι ἔξω. — Ἰδοὺ τὸ ἐπισκεπτήριόν μου.

Αἶφνης ἀνοίγεται μία θύρα καὶ παρουσιάζεται ὁ πρωθυπουργός, ὅπισθεν δὲ αὐτοῦ ὁ τότε ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν ὑπουργός. Ἀκούσας τὸν μετὰ τῆς ὑπηρετίας διάλογον ἦλθεν ὁ ἴδιος νὰ ἴδῃ τίς ὁ ζήτησιν αὐτόν. Ἠθέλησα νὰ ἀποσυρθῶ ὅπως μὴ διακόψω σπουδαίαν συνδιάσκεψιν. Ἦτο ἐποχὴ τότε κρίσιμος. Οἱ Ρῶσοι ἐμάχοντο πρὸ τῆς Πλέβνας· τὸ ζήτημα ἦτο

ἐὰν ἡ Ἑλλάς ὤφειλε νὰ κινηθῇ ἢ ὀχι, ἐὰν ἔπρεπε νὰ συμμετάσχη τοῦ ἀγῶνος, ὅπως ἔχη δικαίωμα νὰ ἀναμιχθῇ καὶ εἰς τὴν μετέπειτα διανομὴν τῶν κερδῶν τῆς νίκης· ὁ δὲ πρωθυπουργός, ὠφελούμενος τοῦ δειλινοῦ ὕπνου τῶν φίλων του, συνεσκέπτετο ἡσύχως μετὰ τοῦ συνυπουργοῦ του. Ἀπεσυρόμην λοιπὸν, ἀλλ' ἀγαθὸς γέρον δὲν ἠθέλησε κατ' οὐδένα τρόπον νὰ μὲ ἀφήσῃ.

Κατὰ τὸ 1880 τὸν εἶδον ἐν Παρίσις, ἔνθα καὶ πάλιν τὸν ἐξενάγησα ὡς πρὸ εἰκοσαετίας ἐν Λονδίῳ. Τὸ ζήτημα τῶν ἐλληνικῶν συνόρων ἦτο ἐκκρεμὲς τότε, ἐφαίνετο δὲ ὅλως προβληματικὴ ἡ ἐκτέλεσις τῶν περὶ τούτου ἀποφάσεων τοῦ ἐν Βερολίῳ συνεδρίου. Ὁ Κουμουνδούρος ἐπεσκέπτετο τοὺς ἰσχύοντας ἐν Γαλλίᾳ, συνηγορῶν ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος. Ἀλλ' οἱ ἀντιπάλαιμοι τῶν ὑπουργῶν, οἱ ἐν στολῇ κλητῆρες καὶ ὑπηρεταί, ἡ ἄκρα ἐθιμοτυπία τῶν δημοκρατικῶν Γάλλων, — πάντα ταῦτα, ὅλως διάφορα τῆς ἐν τῷ ὑπουργεῖῳ καὶ τῇ οἰκίᾳ του ἀληθῶς δημοκρατικῆς ἀπλότητος, δὲν ἦσαν βεβαίως ἀρεστὰ εἰς τὸν Κουμουνδούρον. Ἐβαρύνετο τὰς διὰ τοῦ ἀντιπροσώπου τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως ἐπιστήμους παρουσιάσεις. Τὸν παρεκίνησα νὰ παρουσιάζηται ἀφ' αὐτοῦ καὶ ἄνευ ἐπισημότητος. Τὸ ὄνομά του τῷ ἐξησφαλίζε ταχεῖαν ἀπανταχοῦ καὶ πρόθυμον ὑποδοχὴν. «— Ἀφοῦ ἔχετε, τῷ εἶπον, τὸ πλεονέκτημα νὰ ιδιωτεύητε, ὠφελήθητε αὐτοῦ ἀπαλλαττόμενος τῶν περιττῶν διατυπώσεων». Ἐνοστιμεύθη τὴν ἐκφράσιν καὶ τὴν ἐπανελάβε σθεαρῶς: — Τῷ ὄντι, ἀφοῦ ἔχω τὸ πλεονέκτημα νὰ ιδιωτεύω... » Ἦτο εἰλικρινὴς ἀρὰ γε λέγων ὅτι ἦτο πλεονέκτημα τοῦτο.

Ἐπανεῖδον τελευταῖον τὸν Κουμουνδούρον κατὰ τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1882. Ἀνῆλθον καὶ πάλιν τὴν κλίμακα τοῦ ἐνθ' ἦτο εἰσέτι πρωθυπουργός. Ἀλλ' ἐδέχετο κατ' ἐκείνην τὴν στιγμὴν ἓνα τῶν πρέσβεων, ἡ δὲ οἰκία του ἦτο πλήρης βουλευτῶν καὶ ἄλλων κατεχόντων ἢ ζητούντων δημοσίους θέσεις. Περιεφέροντο πάντες ἐν πάσῃ ἐλευθερίᾳ ἀπὸ δωματίου εἰς δωμάτιον, φέροντες τοὺς πῖλους ἐπὶ κεφαλῆς, συνομιλοῦντες, συζητοῦντες, ἀρσευόμενοι· ἐφαίνετο μᾶλλον ὡς χρηματιστήριον καὶ ξενοδοχεῖον ἢ ὡς οἰκία ιδιωτικῆ ἔστω καὶ πρωθυπουργοῦ. Μὴ δυνάμενος νὰ περιμένω ἐδῶκα τὸ ἐπισκεπτήριόν μου, ἐν ἁλλείψει ὑπνέτου, εἰς τινὰ τῶν παρισταμένων, καὶ ἀνεχώρησά ἀναβαλὼν τὴν ἐπίσκεψίν μου μέχρι τῆς ἐπικειμένης πτώσεώς του, ὅτε βεβαίως ἤθελεν ἐλαττωθῇ ὁ ἀριθμὸς τῶν πληρούντων τὴν οἰκίαν του.

Πράγματι, ὅτε μετὰ τινὰς ἡμέρας τὸν ἐπεσκέφθη τὸν εὔρον μόνον καὶ ἡδυνήθη νὰ συνομιλήσῃ ἡσύχως μετ' αὐτοῦ. Ἐπέστρεφον τότε ἐκ Βόλου. Εἶχον ἴδει τοὺς κατοίκους ἐκεῖ ἀπο-

λαύοντας τὰς ἀπαρχὰς τῆς ἐλευθερίας, εἶχον ἴδει μέρος τῶν ἐκτεταμένων παραλίῳ τῆς Θεσσαλίας, ἡ δὲ θέα ἐνίσχυσεν ἐν ἐμοὶ τὴν ἐκτίμησιν τῆς ἐπιδεξιῶν πολιτικῆς, χάρις εἰς τὴν ὁποίαν κατωρθώθη ἡ εἰρηνικὴ προσάρτησις τῶν Ἑλληνικῶν ἐκείνων χωρῶν. Ἐλεγον εἰς τὸν Κουμουνδούρον τὰς ἐντυπώσεις μου, μετὰ προφανοῦς δ' εὐχαριστήσεως μὲ ἤκουε λέγοντα ὅτι θὰ ἔλθῃ ἡμέρα καθ' ἣν τὸ ἔθνος θὰ εὐγνωμονῇ πρὸς αὐτὸν διὰ τὴν ἐκδοσιν τῆς ἔμφρονος καὶ συμβιβαστικῆς πολιτικῆς του. Οὐδ' ἦσαν ἀδρόφροσύνης δῆθεν ἀπόρροια οἱ λόγοι μου. Τὰ αὐτὰ ἔλεγον πρὸς φίλους μου καταδικάζοντας ὡς ἄνανδρον καὶ προδοτικὴν τὴν διαγωγὴν τοῦ προέδρου τῆς Κυβερνήσεως. Ἐλεγον ὅτι ἡμέραν τινα θὰ ἀνεγείρωμεν ἀνδριάντας εἰς τὸν Κουμουνδούρον διὰ τὴν ἀναίμακτον ἀπελευθέρωσιν τῆς Θεσσαλίας καὶ μέρους τῆς Ἠπείρου· ὅτι ὁ διπλωματικὸς οὗτος θρίαμβος ἀποτελεῖ ἔντιμον κεφάλαιον ἐν τῇ ἱστορίᾳ, τὴν ὁποίαν ἐγκαινιάζουσι τὰ κατωρθώματα τῶν πατέρων ἡμῶν· ὅτι ἡ εἰρηνικὴ λύσις τοῦ ζητήματος, ὁ βουλήσει τῆς Εὐρώπης συμβιβασμὸς μετὰ τῆς Τουρκίας, διευκολύνουσι τὴν μέλλουσαν συμπλήρωσιν τῶν ἐθνικῶν πόθων. Ἀτύχημα βεβαίως ἡ ἀναβολὴ τῆς ἀπελευθερώσεως τούτων Ἑλλήνων καὶ ἡ διάψευσις τῶν ἐλπίδων τὰς ὁποίας ἐξήγειρε τὸ ἐν Βερολίῳ συνέδριον. Ἀλλὰ τὸ ὄνειδος τῆς ἀκυρώσεως τῶν ἀποφάσεων τῆς Εὐρώπης δὲν ἐπιπίπτει εἰς τὴν Ἑλλάδα ἢ τὸν Κουμουνδούρον· ἐπιπίπτει εἰς τὴν Εὐρώπην αὐτήν. Ἐὰν ἡ Ἑλλὰς ἦτο ἰσχυροτέρα, ἡδύνατο, διεκδικήσας τὰς δικαίας ἀπαιτήσεις της, νὰ ἐπιβάλῃ τὴν θέλησίν της. Ἀλλὰ τὴν εὐθύνην τῆς ἀδυναμίας αὐτῆς δὲν ἦτο δίκαιον νὰ φέρῃ ὁ Κουμουνδούρος μόνος. Ἡ Ἑλλὰς ἦτο ἀπαράσκευος καὶ ἀσθενής, διότι ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως αὐτοῦ τοῦ μικροῦ Ἑλληνικοῦ κράτος διακυμαίνεται ἐντὸς τοῦ διλήμματος τῆς ἐσωτερικῆς διαπλάσεως καὶ τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς του. Οἱ ἀναπόφευκτοι ἐξωτερικοὶ περισπασμοὶ ἐδυσχέρανον τὴν ἐντὸς διαρρύθμισιν, οἱ δὲ παρακολουθοῦντες τὴν ἐσωτερικὴν διάπλασιν περισπασμοὶ παρέλυον ἐξ ἀνάγκης τὴν διὰ τὰ ἐκτὸς ἀναγκαίαν ἰσχύιν. Αὕτη ἐν συνόψει ἡ ἱστορία τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὴν λήγουσαν πεντηκονταετίαν. Οὐδεὶς τῶν κατὰ καιροῦς πολιτευθέντων δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς αὐτὸς καὶ μόνος ὑπαίτιος διὰ τὸ παρελθόν, οὗτινος συνέπειαι ἦσαν ἡ ἐπὶ τοῦ Ῥωσοτουρκικοῦ πολέμου ἀδυναμία τῆς Ἑλλάδος καὶ οἱ δισταγμοὶ τῶν κυβερνώντων καὶ ἡ μετὰ τὸ συνέδριον τοῦ Βερολίνου ὑπόκλισις εἰς τὴν θέλησιν, ἡ μᾶλλον εἰπεῖν, εἰς τὴν ἑλλειψιν θελήσεως τῆς Εὐρώπης.

Διὰ τοῦτο φρονῶ ὅτι οἷος δῆποτε διεῖπε τότε τὰ τῆς Ἑλλάδος, ἤθελε πολιτευθῇ ὡς ἐπολιτεῦθῃ ὁ Κουμουνδούρος. Ἰσως τολμηρότε-

ρὸς τις ἢ καὶ δεξιώτερος διπλωμάτης ἐνίκα τὴν ἰσχυρογνωμοσύνην τῆς Τουρκίας ὡς πρὸς δευτέρου λόγου σημεῖα. Ἀλλὰ καὶ οὗτος ἤθελεν ἐπὶ τέλους προτιμῆσαι τὴν εἰρηνικὴν λύσιν διὰ τῆς σκληρᾶς θυσίας τῶν Ἰωαννίνων, ἢ τὴν διακύβευσιν τοῦ παντός πρὸς διεκδίκησιν τῆς Βερολινείου γραμμῆς. Ἐπίσης δὲ φρονῶ ὅτι, ἐὰν ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ὁ Κουμουνδούρος ἀντιπροέδρου τῆς Κυβερνήσεως ἦτο ἀρχηγὸς τῆς ἀντιπολιτεύσεως, ἤθελε σχίσαι τὰ ἱμάτια τοῦ διαμαρτυρούμενος καὶ κατηγορῶν τὴν Κυβέρνησιν, ὡς θυσιάζουσιν τὰ ἐθνικὰ συμφέροντα. Καὶ ἤθελεν οὕτω ἐκτελέσει τὸ καθήκον του, ὡς τὸ ἐξετέλεσεν ἡ τότε ἀντιπολίτευσις. Διότι ἐὰν οἱ φέροντες τὴν εὐθύνην τῶν κοινῶν, ὑποκύπτοντες εἰς τὴν ἀνάγκην, παρεδέχοντο τὴν κολύβωσιν τῶν συνόρων, — οἱ ἐν τῇ ἀντιπολιτεύσει ἐκπροσωποῦντες τὴν ἐθνικὴν φιλοτιμίαν καὶ τὴν θλιψὶν τῶν ἀποκλεισμένων Ἠπειρωτῶν καὶ Θεσσαλῶν, ἐχρεώστων νὰ διατρανώσωσι τὸν εἰλικρινῆ καὶ γενικὸν τότε τοῦ ἔθνους ὄργανον πρὸς ἔνοπλον διεκδίκησιν τῶν ἀποκτηθέντων εἰς Βερολίνον δικαιωμάτων. Ἡ ἀποδοκιμασία τῶν πράξεων τῆς Κυβερνήσεως ἦτο ἀναγκαία διαμαρτύρησις, συνάμα δὲ καὶ ἐπιφύλαξις τῶν μελλουσῶν τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἀξιώσεων. Ὁ Κουμουνδούρος διεκινδύνευσε τὴν δημοτικότητά του καὶ ἐξετέθη εἰς τὴν ἀπώλειαν τῆς ἐξουσίας πράξας ὅ, τι ἔπραξεν. Ἦτο ἡ μεγίστη αὐτῆς τῶν πρὸς τὸ ἔθνος ὑπηρεσιῶν του. Χάριν αὐτῆς θὰ λησμονηθῶσι τοῦ πολιτικοῦ του βίου τὰ ἀμαρτήματα. Ἡ μνήμη του θὰ μείνῃ προσκεκολλημένη εἰς τὴν κατὰ τὸ 1881 γενομένην ἐπέκτασιν τῆς ἐλευθερίας Ἑλλάδος, ὅταν δὲ, συνάρσει θεία, συντελεσθῇ ὁλοκλήρου τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἡ χειραφέτησις, οἱ μεταγενέστεροι θὰ ἀναπολώσι τὸ ὄνομά του ὡς πραγματοποιήσαντος τὴν ἐλευθερίαν τῆς Θεσσαλίας καὶ τῆς παρὰ τὸν Πίνδον Ἠπείρου.

Α. ΒΙΚΕΛΑΣ.

ΤΑ ΠΡΩΤΑ ΜΑΣ ΠΟΙΗΜΑΤΑ

[Διήγημα πρωτότυπον].

Α΄

Κατὰ τὸ παρελθὸν θέρος συνάδενον τὴν κηδεῖαν περικαλλοῦς ποτε καὶ ἀγαθωτάτης πάντοτε δεσποίνης τῶν Ἀθηνῶν, τῆς Εὐθαλίας Χ***. Ἐγνώρισα αὐτὴν κόρην καὶ φίλος ὢν προσφιλὴς τοῦ ὀλίγας μῆνας πρὸ αὐτῆς θανόντος συζύγου της, τοῦ ἀγαθοῦ ταγματάρχου Θρασυβούλου Χ***, συνεδέσθην διὰ στενοτέρως γνωριμίας μετ' αὐτῆς, ὅτε ἐγένετο δεσποινα, καὶ ἐφοίτων εἰς τὸν ἀνοικτὸν καὶ ἀγαπητὸν οἶκόν της, ὅπου ἡ εἰλικρινὴς τοῦ ταγματάρχου καρδιά